

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ

DOI: 10.32620/cher.2022.2.04

Постановка проблеми. У воєнний час трансформація економічного простору України відбувалась під впливом війни та вимагає всебічного аналізу й оцінки економічних, людських, інфраструктурних втрат на рівні регіонів і міст. Такий економічний аналіз також передбачає визначення змін якості життя населення в різних регіонах України та проведення моніторингу зміни, які відбуваються у економічному просторі країни. *Метою статті* є визначенні особливостей трансформації економічного простору України у час війни/після війни. *Методи, використані в дослідженні:* порівняння, систематизації, соціологічного опитування тощо. *Гіпотезою дослідження* стало припущення, що через великі втрати та руйнування економіки України відбувається трансформація економічного простору, а для його відновлення доцільно формувати території пріоритетного розвитку вздовж кордонів з Росією. *Виклад основного матеріалу.* За результатами проведених досліджень особливостей трансформації економічного простору України у час війни/після війни встановлено, що через бойові дії в Україні активізувалися міграційні процеси, люди переїжджають на Захід країни або закордон. Через руйнування транспортної інфраструктури знижено транспортний потенціал України. Втрати економіки України відбулись також через пошкодження та руйнування виробничої інфраструктури в промислових містах України. Встановлено, що території суттєво відрізняються за ступенем руйнацій, навіть в масштабах окремих регіонів і міст. Тому подано умовну градацію якості життя українців через війну. Задля підвищення якості життя та попри продовження війни треба планувати відновлення та розбудову регіонів України, які поділено на три макрорегіони. Встановлено, що зруйновані регіони потрібно відновлювати шляхом запровадження територій пріоритетного розвитку, для яких визначено державні напрями підтримки. *Оригінальність та практична значимість дослідження* полягає у формуванні територій пріоритетного розвитку у повоєнний час вздовж кордонів з Росією. *Висновки.* Трансформація економічного простору України, що відбулася, передбачає внесення змін або прийняття нової редакції Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, внесення змін до формування та використання коштів Державного фонду відновлення та регіонального розвитку, пошук донорів у ЄС тощо. *Подальші дослідження* мають бути спрямовані на корегування нормативно-правових актів щодо регіонального розвитку.

Ключові слова:

трансформація, економічний простір, регіони, території пріоритетного розвитку.

TRANSFORMATION OF THE ECONOMIC SPACE OF UKRAINE BECAUSE OF THE WAR

Formulation of the problem. During the war, the spatial features of Ukraine developed independently, but the impact of the war on the economy requires a comprehensive analysis and assessment of economic, human and infrastructural losses at the regional level. Such an analysis also involves determining changes in the quality of life of the population in different regions of Ukraine and monitoring the existing changes taking place in the economic space of the country. *The aim of the article* is to determine the features of the transformation of Ukraine's economy during the war / after the war, taking into account the spatial aspect. *Methods used in the research:* comparison, systematization, sociological survey, etc. *The hypothesis of the research* was the assumption that due to the great losses and destruction of Ukraine's economy is the transformation of the economic space, and for its restoration it is appropriate to form areas of priority development along borders. *Presenting the main material.* According to the results of research on the peculiarities of the transformation of Ukraine's economy during the war / after the war, taking into account the spatial aspect, it was found that the war in Ukraine intensified migration processes, people move to the

* Плетньов Михайло Васильович, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна.

Plietnov Mykhailo, Ph.D. in Technical Sciences, Associated Professor of the Economy Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-8482-9419

e-mail: mikhailvpletnev@gmail.com

West or abroad. Due to the destruction of transport infrastructure, Ukraine's transport potential has been destroyed. Ukraine's economic losses also occurred due to damage and destruction of industrial infrastructure in Ukraine's industrial cities. It is established that the territories differ significantly in the degree of destruction, even in the scale of individual regions and cities. Therefore, the article presents a conditional gradation of the social quality of life of Ukrainians because of the war. In order to improve the quality of the population and despite the continuation of the war, it is necessary to plan the restoration and development of the regions, which are divided into three macro-regions. It is established that the destroyed regions need to be restored by introducing priority development areas for which state support areas have been identified. *The originality and practical significance* of the research lies in the formation of areas of priority development in the postwar period. *Conclusions.* It requires changes or approval of a new version of the State Strategy for Regional Development until 2027, changes in the formation and use of funds from the State Fund for Reconstruction and Regional Development, the search for donors in the EU and more. The further researches should be aimed at adjusting regulations on regional development.

Key words:

transformation, economic space, regions, territories of priority development.

Постановка проблеми. У воєнний час економічний простір України трансформувалася, Схід і Південь тримають фронт і виснажують ворога, а Центр і Захід забезпечують економіку в тилу. Проте вплив війни на економіку вимагає всебічного аналізу й оцінки економічних, людських, інфраструктурних втрат на рівні регіонів та підприємств. Такий економічний аналіз також передбачає визначення змін якості життя населення в різних регіонах України. Попередні висновки робить ще зарано, але слід постійно моніторити наявні зміни, які відбуваються у економічному просторі країни.

Мета статті полягає у визначенні особливостей трансформації економічного простору України у час війни/після війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема аналізу та оцінки розвитку економіки України у час війни переймаються багато фахівців та вчених. Ця тема науково-прикладних досліджень актуалізувалася нещодавно, тому наукових та прикладних напрацювань ще мало [1-7]. Через повномасштабну агресію з боку РФ визначення особливостей трансформації економіки України у час війни/після війни з урахуванням просторового аспекту потребує проведення моніторингу та глибокого економічного аналізу задля пошуку напрямів відновлення країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мільйони українців після 24 лютого 2024 року покинули свої домівки як у регіонах, де тривали чи тривають бойові дії, так і в тих, де бойових дій не було. Багато людей виїхало за кордон. Станом на кінець травня 2022 року понад одинадцять мільйонів українців були змушені залишити місця свого постійного проживання. В статусі внутрішньо переміщених осіб (ВПО) зареєструвалося близько 2,5 мільйона людей. Проте люди,

сподіваючись на швидке повернення, оселилися у своїх родичів у інших регіонах, досить часто не реєструються як ВПО. Чим довше немає умов для повернення, то менше людей повернеться на своє попереднє місце проживання, коли такі умови настануть. Про це свідчить міжнародний досвід. Тому хто зареєструвався як ВПО, за новим місцем проживання, можуть не повернутись у місця звідки виїхали, що суттєво вплине на розміщення продуктивних сил в Україні та її регіонах. З Харкова та Харківської області, Києва та Київської області людей виїхало найбільше. Окрім того з Донецької області виїхало понад 390 тисяч, понад 100 тисяч осіб виїхали із Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Луганської, Чернігівської областей. Повернення до Києва та Київської області є досить ймовірно, проте щодо інших областей ситуація не позитивна. У межах регіонів розташування ВПО також є досить нерівним [1].

За час війни було зруйновано та і далі руйнуються тисячі об'єктів інфраструктури — аеропорти, переходи, житло та об'єкти соціального призначення, які є дуже важливими для відновлення регіонів. В таблиці подано орієнтовні втрати економіки України від пошкодження та руйнування інфраструктури з початку воєнних дій станом на 10.05.2022 р. [2].

До війни Україна позиціонувала себе як потужна транзитна держава, міст між Європою та Азією, тому що через Україну пролягала низка міжнародних транспортних коридорів. Частково зруйновано та заблоковано порти на Азовському морі, заблоковано українські порти на Чорному морі. Втрачено можливості для вивезення української продукції морськими шляхами, які є ключовими для експорту товарів, зокрема сільськогосподарської продукції.

Таблиця 1 – Втрати економіки України від пошкодження та руйнування інфраструктури з початку воєнних дій станом на 10.05.2022 р.

Об'єкти інфраструктури	Обсяг, шт/км	Загальні втрати, млн дол. США
Житлові будинки, млн кв. метрів	35,2	30 951
Дороги, тис. км	23,8	29 761
Активи підприємств, одиниць	208	10 437
Цивільні аеропорти, одиниць	12	6 817
Залізнична інфраструктура та рухомий склад	н/д	3 572
Заклади охорони здоров'я	580	1 908
Мости та мостові переходи	295	1 646
Легкові автомобілі, тис. од	89,5	1 358
Заклади середньої та вищої освіти	992	1 320
Земельний фонд, тис. га	4,2	1 108
Порти та портова інфраструктура	2	622
Військові аеродроми	12	468
Адміністративні будівлі	83	454
Дитячі садочки	562	445
Релігійні споруди	102	349
Культурні споруди	152	329
Торгові центри	24	315
Літак Ан-225 «Мрія»	1	300
Складська інфраструктура	156	255
Нафтобази	27	227
Інше	-	1 683

Джерело: розроблено автором на підставі [3]

Нині транспортний потенціал втрачено, що суттєво зменшує економічні можливості для розвитку більшості регіонів. Все це змінює пріоритети планування та відновлення/будівництва доріг та формування нових транспортних коридорів.

Найбільших знищень зазнали і зазнають промислові міста/регіони України. У Маріуполі зруйновано найбільші меткомбіinati — ім. Ілліча та «Азовсталь», Лисичанський та Кременчуцький нафто-переробні заводи, багато підприємств Харкова, Києва, Чернігова, Миколаєва, Сум, Охтирки тощо. Щоб уникнути знищення або захоплення, понад півтори тисячі підприємств підключились до програми релокації, тобто вивозять в центральні та західні регіони України обладнання та працівників. Це безмовно вплине на розміщення продуктивних сил на території України у подальшому, а також на можливості повернення чи неповернення людей у ці міста [4].

Отже, території суттєво відрізняються за ступенем активності бойових дій і руйнацій, навіть в масштабах окремих областей і міст, територіальних громад. Тому можна

припустити таку умовну градацію соціальної якості життя українців через війну, рис 1.

За результатами соціологічних досліджень компаній Gradus задля підвищення якості життя українці наразі найбільше потребують гроші та доступ до роботи – так зазначили 66% та 44% відповідно. Мешканці Східного, Південного та Північного регіонів декларують потребу у значній кількості речей. Власне фізичне та ментальне здоров'я українці оцінюють переважно на незадовільному рівні: відсутність проблем зі здоров'ям декларують лише 39% та 38% респондентів відповідно. Близько чверті (26%) респондентів декларують отримання гуманітарної допомоги від української держави. Переважно респонденти отримували їжу, гроші, засоби гігієни та одяг. Коли йдеться про достатність допомоги, то думки розділися: 44% вважають її достатньою, а 48% – недостатньою. Серед тих, хто виїхав за кордон, 54% отримували гуманітарну допомогу від держави, де вони знаходилися. Переважно це їжа, гроші, засоби гігієни, одяг, а також тимчасове житло. Більшість (75%) оцінила цю допомогу як достатню [5].

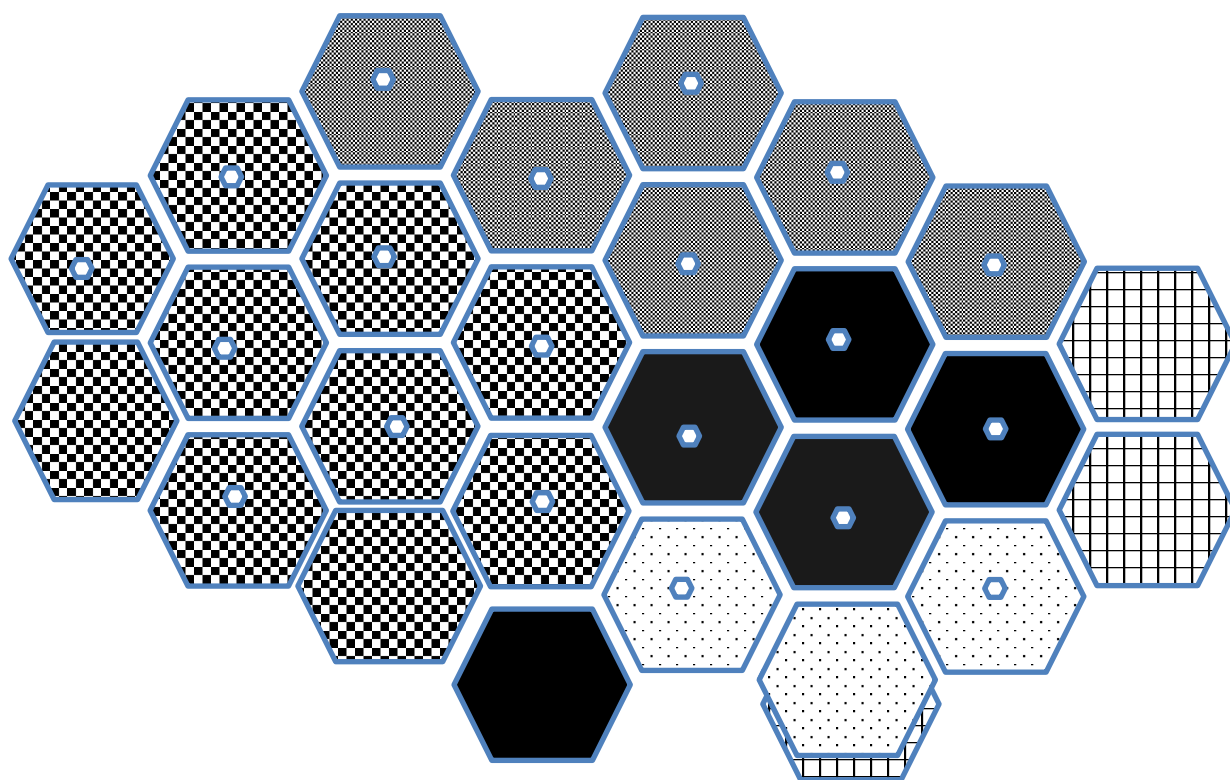
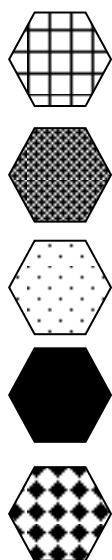

Рисунок 1 – Градація соціальної якості життя українців за регіонами враховуючи вплив війни (станом на 1.07.2022 року)
Джерело: розроблено автором

Крим, Луганська і Донецькі області в частині окупованих територій до 24.02.2022 року, якість життя не змінилась. В частині той території що після 24.02.2022 року – найнижчий рівень якості життя, через активність бойових дій та руйнування інфраструктури.

Сумська, Харківська, Чернігівська, Київська, Житомирська області були деокуповані (майже), постраждали від бойових дій, тому рівень якості життя та рівень добробуту нижче середнього.

Запорізька, Херсонська і Миколаївська або окуповані, або ведуться бойові дії. Рівень життя та добробуту українців – низький.

Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Одеська області – рівень якості життя та добробуту населення – середній, оскільки присутні руйнування, проте області не окуповані та активних бойових дій немає.

Всі інші області (Вінницька, Івано-Франківська, Хмельницька, Чернівецька, Волинська, Тернопільська, Рівненська, Закарпатська, Львівська) та мешканці Києва мають рівень якості життя та добробут вищий за середній. Оскільки ці області зазнали найменших руйнувань інфраструктури.

Задля підвищення якості населення та попри продовження війни вже треба планувати напрями, сфери та механізми відновлення зруйнованих територій для швидшого повернення в місця постійного проживання вимушених переселенців та біженців в Україну, відновлення місцевої, регіональної та національної економіки. Для планування відновлення та розбудови регіонів науковці виокремлюють три макорегіони :

Східний (фронтір) — території/регіони вздовж кордону з РФ і РБ, де рівень загрози прямого військового вторгнення є найбільшим і де має розміщуватися чимало військових об'єктів стримування ворога;

Центральний (опора) — території/регіони, що межують із територіями фронтіру, з помірним рівнем загрози військового вторгнення;

Західний (тил) — регіони в західній частині України, розташовані найближче до країн ЄС, де є мінімальна загроза прямого військового вторгнення з боку РФ/РБ [6].

Враховуючи такий просторовий поділ варто формувати майбутню спеціалізацію цих субрегіонів, структуру регіональної економіки, розміщення виробничих потужностей та продуктивних сил тощо. Це сприятиме згуртованості України. А головним чинником територіального єднання України є міцний зв'язок головних міст України: Київ — північ, Львів — захід, Харків — схід, Дніпро — центр, Одеса — південь. Створення такого каркаса — з'єднання цих міст між собою — запорука швидкої розбудови України.

Щодо зруйнованих територій потрібно їх відновлювати шляхом запровадження територій пріоритетного розвитку. Це територіальні громади чи їх частини, що постраждали від бойових дій та від ракетно-бомбових/ артилерійських ударів.

Території пріоритетного розвитку використовуються в світі та в Україні як інструмент стимулювання розбудови депресивних територій шляхом стимулювання діяльності суб'єктів господарювання, при цьому території пріоритетного розвитку формуються з окремих адміністративно-територіальних одиниць шляхом їх виокремлення або угруповання.

Запровадження особливих умов господарювання на цих територіях передбачатиме державне стимулювання розроблення і впровадження нових моделей економічного розвитку, реалізація державних програм, проєктів, заходів тощо задля швидкого відновлення цих територій шляхом залучення та освоєння вітчизняних і міжнародних інвестицій з метою повернення українців до міст мешкання та забезпечення високого рівня якості їх життя [7, с. 102].

Для розбудови територій пріоритетного розвитку потребуватиметься велика кількість будівельних матеріалів. Необхідно розгорнути мережу будівельних підприємств із виробництва сучасних будівельних матеріалів якомога ближче до територій, що зазнали найбільших руйнувань. Це дасть змогу використати місцеву сировину та створити робочі місця для людей, які втратили роботу внаслідок війни. Відбудова зруйнованого житла, будівництво житла у нових місцях необхідно для швидко повернути людей. Проте повернення жителів у прилеглі до кордону з Росією міста й села буде менш привабливим. Тому необхідно буде вирішувати проблему із забезпе-

ченням житлом ВПО у західних регіонах та планувати обсяги будівництва житла з урахування ланцюжка: житло — робота — відпочинок.

Розбудови територій пріоритетного розвитку також передбачає відбудову соціальної інфраструктури, тобто відновлення зруйнованих шкіл, які мають сенс за умов наявності учнів. Відновлення зруйнованих закладів охорони здоров'я також має відбуватися з огляду на наявність мешканців. Сама система охорони здоров'я має бути досить децентралізованою й технологічно добре оснащеною не виключаючи залучення приватних закладів. На територіях пріоритетного розвитку відбудовувати необхідно і підприємства харчової промисловості, які мають бути максимально замкнені технологічні ланцюжки виробництва готової оборонної продукції на базі українських підприємств та кооперації з підприємствами країн-союзників.

Для розбудови територіях пріоритетного розвитку, які знаходяться в межах Східного макрорегіону, особливу підтримку варто надавати мікробізнесу домогосподарств, малому та середньому підприємству, що використовує місцеву сировину, трудові ресурси, орієнтується на регіональний ринок і є менш цікавим для уражень із боку агресора [6].

Проте слід зауважити, що навіть у межах територій пріоритетного розвитку є громади, де більшість поселень були або зруйновані через бойові дії, або розграбовані під час окупації, і є громади, які взагалі не мають руйнувань і які оминула окупація. Тому для одних громад актуальним є швидке відновлення через відбудову зруйнованого, а для інших — розвиток у нових умовах. І в першому, і в другому випадках йдеться про необхідність певного синхронізованого планування відновлення одних і розвитку інших територіальних громад у межах одного регіону. Усе це потребує внесення змін або ухвалення нової редакції Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, внесення змін до формування та використання коштів Державного фонду відновлення та регіонального розвитку, пошук донорів в ЄС тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведених досліджень особливостей трансформації економіки України у час війни/після війни з урахуванням просторового аспекту встановлено, що через війну в Україні активізувалися міграційні процеси, люди переїжджають на За-

хід країни або закордон у пошуках безпечного місця проживання. Через руйнування транспортної інфраструктури в Україні знищено транспортний потенціал. Втрати економіки відбулись також через пошкодження та руйнування виробничої інфраструктури в промислових містах України. Отже, території в країні суттєво відрізняються за ступенем руйнацій, навіть в масштабах окремих регіонів і міст, територіальних громад. Тому сформовано умовну градацію соціальної якості життя українців через війну. Задля підвищення якості життя населення та попри продовження війни треба планувати відновлення та розбудову регіонів, які поділено на три макрорегіони. Встановлено, що зруйновані регіони потрібно відновлювати шляхом створення територій пріоритетного розвитку – це територіальні громади чи їх частини, що постраждали від бойових дій. Для розбудови територій пріоритетного розвитку визначено соціальні напрями та зауважено, що варто надавати державну підтримку мікробізнесу домогосподарств, малому та середньому підприємству. Подальші дослідження мають бути спрямовані на корегування нормативно-правових актів щодо регіонального розвитку.

Література

1. Статус внутрішньо переміщеної особи в Україні. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran
2. Мінекономіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=47ac4e1d-abe3-4de7-91e0-160d9c16d6b0&title=Minekonomiki-UkraintsiVzheVitratiliPonad700-MlnGrnZaProgramoiupidtrimka>
3. Прямі збитки України від війни вже склали понад \$94 млрд. Загальні втрати економіки — \$600 млрд. URL: <https://hromadske.ua/posts/pryami-zbitki-ukrayini-vid-vijni-vzhe-sklali-ponad-dollar94-billion-start-losses-economics-dollar600-billion>
4. За останній тиждень сума завданих інфраструктурі України збитків в ході війни зросла на \$3.1 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-ostanniy-tizhden-suma-zavdanih-infrastrukturi-ukrayini-zbitkiv-v-hodi-viyni-zrosla-na-3-1-mlrd/>
5. Gradus. Результати аналітичних досліджень. URL: https://gradus.app/documents/256/GradusEU_survey_UA_hSorts5.pdf

Стаття надійшла

до редакції : 20.05.2022 р.

джен. URL: https://gradus.app/documents/256/GradusEU_survey_UA_hSorts5.pdf

6. Відновлення України. Регіональний аспект. URL: <https://ua.unews.today/story/1262006?articleId=1262006>

7. Заблудська І.В., Ляшенко П.А., Бурбело С.О. Оцінювання результатів ефективності розбудови територій пріоритетного розвитку: методика дослідження. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки*. Вип. 64, 2022. С. 99–108.

References

1. Status of internally displaced persons in Ukraine. (2022). Retrieved from: https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran
2. Ministry of Economy of Ukraine. (2022). Retrieved from: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=47ac4e1d-abe3-4de7-91e0-160d9c16d6b0&title=Minekonomiki-UkraintsiVzheVitratiliPonad700-MlnGrnZaProgramoiupidtrimka>
3. Ukraine's direct losses from the war have already amounted to more than \$ 94 billion. Total economic losses – \$ 600 billion. (2022). Retrieved from: <https://hromadske.ua/posts/pryami-zbitki-ukrayini-vid-vijni-vzhe-sklali-ponad-dollar94-billion-start-losses-economics-dollar600-billion> (access date: 02.05.2022).
4. Over the last week, the amount of damage caused to Ukraine's infrastructure during the war increased by \$ 3.1 billion. (2022). Retrieved from: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-ostanniy-tizhden-suma-zavdanih-infrastrukturi-ukrayini-zbitkiv-v-hodi-viyni-zrosla-na-3-1-billion> (access date: 10.06.2022).
5. Degree. The results of analytical research. Retrieved from: https://gradus.app/documents/256/GradusEU_survey_wave1_UA_hSorts5.pdf
6. Restoration of Ukraine. Regional aspect. Retrieved from: <https://ua.unews.today/story/1262006?articleId=1262006>
7. Zabludskaya, I., Lyashenko, P., Burbelo, S. (2022). Evaluation of results effectiveness of development of priority development areas: research methodology. *Collection of scientific works of ChSTU. Series: Economic Sciences*, 64, 99–108.

Стаття прийнята

до друку: 30.06.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Плетньов М. В. Трансформація економічного простору України через війну. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 2 (46). С. 25–30.

